

Ядвіга КОЛОДЗЕЙСЬКА,
професор

Інститут книги і читання Бібліотеки Народової

Минуле

Спроба аналізу й оцінки наукових, методичних і дидактичних робіт Інституту книги і читання повинна враховувати чотири головні чинники. Перший стосується минулого, а точніше середини п'ятдесятих років (1955 р.), коли Інститут був створений. Повернення «із немилості» суспільних досліджень, насамперед соціологічних, було результатом т. зв. «політичної відлиги» і дуже вплинуло на формулювання перших дослідних тем. Ослаблення «ідеологічного корсету» сприяло зусиллям щодо створення відповідно організованої й обладнаної наукової інституції, яка провадила б дослідження: а) напрямів розвитку публічної бібліотечної справи (приймалися до уваги як розміщення бібліотек різних типів, в основному сільських, так і їхня відповідність структурі селищ), б) формування інтересів читачів із різних соціальних груп. У географічному вимірі це були теми, які стосувалися читання в малих містах, у міському центрі зі швидкою індустріалізацією (на прикладі Любліна), у робочому районі Воля у Варшаві. Під впливом наявного в соціології антропологічного підходу проводилися дослідження читання серед жінок, сільської молоді, робітників, технічної інтелігенції. Результати цих досліджень дали можливість спостереження за широкими змінами, які відбуваються в суспільстві. Іншим важливим шляхом досліджень було сприйняття художньої і науково-популярної літератури, а доповнював його аналіз забезпечення публічних бібліотек видавничими новинками і їхнє використання читачами.

Інститут був створений в організаційній структурі Бібліотеки Народової. Крім практичних причин (загальні приміщення, адміністрація, доступ до книжкових фондів і бібліографічних джерел), це повинно було гарантувати відповідний фаховий рівень наукових праць, а водночас дати можливість впливати на напрями розвитку вітчизняної бібліотечної справи. Передбачена в статуті Бібліотеки Народової програма досліджень Інституту охоплювала проблеми, які стосуються книги, бібліотек, читання і підготовки бібліотекарів. З одного боку, справа стосувалося поширення в бібліотечному се-

редовищі методичного досвіду, а з іншого боку – налагодження у цьому середовищі (шляхом дидактичної діяльності) зв'язків між бібліотеками і змін у культурі, суспільстві, політиці й економіці.

Розгляду функціонування книги і бібліотеки в ширшому соціальному контексті сприяла особистість і бібліотечний досвід першого директора Інституту одночасно заступника директора Бібліотеки Народової, доцента, д-ра Зофії Христини Ремерової. Вона керувала Інститутом у 1955–1964 рр. Після неї керівну посаду у 1965–1967 рр. обіймав д-р Юзеф Кондельський, у 1968–2000 рр. – проф. Ядвіга Колодзейська, а з 2000 р. і дотепер керівником Інституту є проф. Станіслав Оскар Чарник.

Сучасність

У даний час в організаційній структурі Інституту діють три відділи: а) відділ дослідження історії читання, яким керує д-р Януш Костецький, б) відділ дослідження читання під керівництвом Катажини Вольфф, в) відділ бібліотекознавства, яким керує Барбара Будиньська.

Починаючи з 1989 р. визначальними критеріями для дослідницької роботи Інституту є: а) повна зміна політичної системи в Польщі, б) відміна цензури (1990 р.); в) утворення книжкового ринку; г) нові принципи керування публічними бібліотеками, а також їхнє фінансування, що є наслідком вступу в силу закону про місцеве самоврядування (1990 р.) і нового адміністративного поділу країни (1999 р.); д) розвиток масової культури, що виявляється не тільки в зростанні інтересу до електронної техніки (кольорового, кабельного телебачення, відеоманітофонів, інтернету тощо), але також у запитах читачів; е) розпад традиційних літературних канонів; ж) диференціація суспільства як у матеріальній сфері, так і щодо системи цінностей; з) зміни в системі освіти, утворення приватних шкіл середніх і вищих, введення з вересня 1999 р. реформи системи освіти і ріст чисельності учнів середніх загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів.

Усі ці зміни потребують уважного і ретельного спостереження, правильного опису, і тим більше, що багато тверджень і прогнози Інституту, які діяли до 1989 р., стали неактуальними або не підтвер-

дилися в нових політичних і економічних умовах.

Інститут книги і читання – єдина установа в країні, яка розвиває дослідження сучасних функцій книги і бібліотеки. Це дає Бібліотеці Народовій можливість професійно брати участь у змінах, що відбуваються в усій бібліотечній справі, з особливим урахуванням публічних бібліотек, а також впливати на напрями їхнього розвитку.

Науковій діяльності сприяє інтелектуальний потенціал Інституту, публіцистична активність окремих співробітників, участь у дидактичній і популяризаторській роботі. Значні досягнення Інституту засвідчують близько 3000 публікацій у країні і за кордоном (книги, статті, рецензії, звіти про конференції тощо). Підґрунтям наукової майстерні є декілька серійних видань: а) «Публічні бібліотеки в цифрах» – щорічники (з 1972 р.); б) «Інформаційні матеріали Інституту книги і читання» (з 1970 р.), що містять також публікації про фахове становище бібліотекарів; в) серія «З досліджень читання» (1956 р.), що вміщує результати досліджень впливу книги в Польщі, сприйняття окремих типів літератури і читання в різних соціальних колах; г) найновіша серія (з 1989 р.) «З історії культури читання в Польщі». У 1957–1993 рр. випускалися також «Зошити перекладів», метою яких була популяризація в польському бібліотечному середовищі проблем і досвіду зарубіжної бібліотечної справи, пов'язаних із комп'ютеризацією бібліотек, використанням аудіовізуальних і музичних матеріалів, збереженням фондів, а також інформування про організаційні справи бібліотек різних типів, форми роботи з дітьми і молоддю тощо. На жаль, через труднощі, пов'язані з «авторським правом», випуск серії був припинений.

Діапазон досліджень

Створення науково-дослідної майстерні у формі статистичних даних, опитувальних анкет, аналізу збереження бібліотечних фондів, підпорядковане трактуванню бібліотек у ширшому контексті соціальних змін, які відбуваються в Польщі. Такий напрям дослідницької орієнтації до розуміння ролі бібліотеки започаткований видатними бібліотекарями: Хеленою Радлінською, Яном Мушковським, Адамом Лисаковським, Юзефом Гричем, Ришардом Пшеляковським і, насамперед, першим директором Інституту Зофією Христиною Ремеровою. Прийнята методологічна директива систематично збагачувалася методами, перевіреними в суспільних науках, особливо в соціології.

Соціологічний аспект досліджень, які прово-

дяться в Інституті, істотно впливає на формування методів аналізу й організаційної оцінки сфери діяльності бібліотек. Створюючи їх, не можна уникнути застосування економічних знань, теорії наукової інформації, необхідно також широко враховувати принципи програмування, прогнозування, планування, статистики, формування бібліотечних систем, часто враховуючи досвід закордонної бібліотечної справи. Навіть при аналізі збереження бібліотечних фондів завжди враховуються ширші соціальні й організаційні явища, пов'язані з видавничою галуззю, організацією книготоргівлі, системами покупок і добору книг у публічні бібліотеки.

Функції і значення публічних бібліотек розглядаються відповідно до тих сфер громадського життя, які на них найбільше впливають. Однаковою мірою це стосується таких понять, як сім'я, суспільство, наука, економіка, інформація, праця, так і суспільних процесів, до яких варто віднести: формування культурного співтовариства, ставлення до національної традиції, особливо в символічній сфері, до літератури, ідеології, політики, а також до праці.

Сучасність представляють різноманітні теми, що можна поділити на групи: 1) організаційні проблеми публічних бібліотек у новій адміністративній системі держави; 2) соціальні контексти читання як культурного явища; 3) проблеми бібліотечної майстерні. До другої тематичної групи входять найважливіші дослідження діапазону книги в Польщі, програм обов'язкового читання для школярів, зацікавленості обов'язковим читанням серед учнів варшавських загальноосвітніх ліцеїв, а також читанням різноманітного роду (популярної літератури і пов'язаних із ними видавничих стратегій). До третьої групи належать роботи, які стосуються комп'ютеризації мережі публічних бібліотек, застосовуваних у бібліотеках комп'ютерних програм, статистики для бібліотекарів, роботи з організації тематичних каталогів і інформаційно-пошукових мов, а також нормативно-правових актів для бібліотек.

Ці дослідження намічають напрями, які визначають рамки програми Інституту. Вони супроводжуються численними докладнішими темами, що стосуються будівництва і бібліотечного оснащення, проблематики дитячого читання тощо. У такій галузі, як бібліотекознавство і наукова інформація, отримані результати досліджень повинні стати основою для навчання в центрах фахового навчання після середньої школи й академічних центрах навчання бібліотекарів. Тому, відповідно до фаху,

працівники Інституту читають лекції і проводять семінари, а також беруть участь у семінарах і конференціях, організованих Асоціацією польських бібліотекарів і Польським товариством читання, а також деякими іншими установами.

Контакти зі світом

Важливе значення для діяльності Інституту має співробітництво з подібними закордонними центрами. Це: участь у міжнародних проблемних семінарах, читання доповідей, обмін інформацією про дослідницькі програми і т. п. Останніми роками співробітники Інституту демонстрували результати досліджень на Європейських конференціях читання, організованих The International Reading Association.

Майбутнє

Дослідна програма Інституту на найближчі роки має відповідати висоті завдань, які ставить перед нами цивілізація друкованого і «електронного» слова. Сьогодні в організації роботи бібліотек дедалі помітнішим стає вплив останнього. Проте, досвід країн, більш багатих і передових в електронних технологіях, доводить, що як одиниці, так і соціальні групи, які починаючи брати участь у

культури, не можуть обійтися без процесу алфавітизації. Це і тепер є основою освіти, засвоєння знань, використання інформації, набуття фахової кваліфікації, просування по соціальній ієрархії, отримання достатньої заробітної плати. Тому необхідно стежити за змінами на видавничому ринку (книжковому, журнальному, мультимедійному), змінами в суспільному функціонуванні книги і бібліотек як у минулому, так і в даний час, наслідками заміни традиційних засобів роботи в бібліотеках на електронні, і пов'язаних із цим процесом змін у моделях керування окремими установами, мережами і системами в місцевих, регіональних, національних і міжнародних структурах. Істотними є також: зростання попиту на інформаційні послуги бібліотек і їхнє диференціювання; значення бібліотеки в місцевому середовищі як інституції, яка формує суспільну думку і бере участь у будівництві громадянського суспільства; відповідність політики комплектування бібліотечних фондів дійсним потребам та інтересам читачів.

Підсумовуючі піввікову діяльність Інституту книги і читання, варто відзначити, що його зв'язки з Бібліотекою Народною та запроваджені методи роботи виправдали себе як у фаховому, так і в організаційному відношеннях.